

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԻՑ ԴՈՒՐՄ ԳՏՆՎՈՂ ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻ ԿԱԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԻ (ՀԻՄՔԵՐԻ) ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐ

ԱՐՄԵՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ *
Երևանի պետական համալսարան

Սույն հոդվածում հեղինակը քննարկել է Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից դուրս գտնվող մեղադրյալի կալանավորման նպատակների (հիմքերի) գնահատման հիմնահարցերը: Հիմնվելով նաև միջազգային փաստաթղթերի ուսումնասիրության վրա՝ հեղինակը հանգել է այն եզրակացության, որ Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից դուրս գտնվող մեղադրյալի նկատմամբ խափանման միջոց կալանքի կիրառման հարցը քննարկելիս կալանավորման նպատակների (հիմքերի) գնահատման նկատմամբ չի կարող ցուցաբերվել նույնական մոտեցում, ինչ մեղադրյալի մասնակցությամբ խափանման միջոցի կիրառման հարցը լուծելիս: Այդ համատեքստում հեղինակը ներկայացրել է խնդրո առարկա դեպքում կալանավորման նպատակների (հիմքերի) գնահատման վերաբերյալ իր դիտարկումները: Մասնավորապես, հեղինակը նշել է, որ ՀՀ սահմաններից դուրս գտնվող մեղադրյալի դեպքում կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու հարցը լուծելիս առաջնահերթ անհրաժեշտ է պարզել և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով նախատեսված կալանավորման նպատակի համատեքստում գնահատական տալ նրան, թե արդյոք վարույթի նյութերից հնարավոր է ողջամիտ ենթադրություն անել առ այն, որ մեղադրյալը մինչ Հայաստանի Հանրապետության տարածքը լքելը տեղեկացված է եղել (կամ պետք է տեղեկացված լիներ) սկսված (առանձին դեպքերում՝ սկսվելիք) դատավարական գործընթացների մասին. բացասական պատասխանի դեպքում միջնորդությունը, ըստ հեղինակի, ինքնին ենթակա է մերժման, իսկ դրական պատասխանի պարագայում քրեական վարույթին խոչընդոտելու կամ հանցանք կատարելը կանխելու հավանականության

* **Արմեն Հովհաննիսյան** – իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, ԵՊՀ քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի դոցենտ, ՀՀ վերաքննիչ հակակոռուպցիոն դատարանի դատավոր

Армен Оганесян – кандидат юридических наук, доцент кафедры Уголовно-процессуального права и криминалистики ЕГУ, судья Апелляционного антикоррупционного суда РА

Armen Hovhannisyán – Candidate of Law, Associate Professor at YSU Chair of Criminal Procedure and Criminalistics, Judge of the Appellate Anti-Corruption Court of the RA

Էլ. փոստ՝ armen.hovhannisyán@ysu.am. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3655-9255>.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ստացվել է՝ 22.04.2024

Գրախոսվել է՝ 30.04.2024

Հաստատվել է՝ 17.05.2024

© The Author(s) 2024

առկայությունը կամ բացակայությունը, հեղինակի կարծիքով, ենթակա է գնահատման մեղադրյալի մասնակցությամբ կալանքի հարցի՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված կարգով վերստին քննարկման ժամանակ:

Բանալի բառեր – *մեղադրյալ, կալանավորման նպատակ, հեռակա կալանավորում, փախուստը կանխել, քրեական վարույթին խոչընդոտել, հանցանք կատարելը կանխել, խափանման միջոց*

Սահմանադրության 27-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի անձնական ազատության իրավունք: Ոչ ոք չի կարող անձնական ազատությունից զրկվել այլ կերպ, քան հետևյալ դեպքերում և օրենքով սահմանված կարգով՝

(...) 4) անձին իրավասու մարմին ներկայացնելու նպատակով, երբ առկա է նրա կողմից հանցանք կատարած լինելու հիմնավոր կասկած, կամ երբ դա հիմնավոր կերպով անհրաժեշտ է հանցանքի կատարումը կամ դա կատարելուց հետո անձի փախուստը կանխելու նպատակով (...):»

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ նաև Կոնվենցիա) 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ «1. Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի ազատությունից զրկել այլ կերպ, քան հետևյալ դեպքերում և օրենքով սահմանված կարգով.

(...) գ) անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը՝ իրավախախտում կատարած լինելու հիմնավոր կասկածի առկայության դեպքում նրան իրավասու օրինական մարմնին ներկայացնելու նպատակով կամ այն դեպքում, երբ դա հիմնավոր կերպով անհրաժեշտ է համարվում նրա կողմից հանցագործության կատարումը կամ այն կատարելուց հետո նրա փախուստը կանխելու համար. (...)

3. Սույն հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետի դրույթներին համապատասխան՝ ձերբակալված կամ կալանավորված յուրաքանչյուր ոք անհապաղ տարվում է դատավորի կամ այլ պաշտոնատար անձի մոտ, որն օրենքով լիազորված է իրականացնելու դատական իշխանություն և ունի ողջամիտ ժամկետում դատաքննության իրավունք կամ մինչև դատաքննությունն ազատ արձակվելու իրավունք: Ազատ արձակումը կարող է պայմանավորվել դատաքննության ներկայանալու երաշխիքներով (...):»

Ինչպես հայտնի է, մեղադրյալի բացակայությամբ նրա նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու հարցի վերաբերյալ ինչպես Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, այնպես էլ ՀՀ Սահմանադրական և Վճռաբեկ դատարաններն իրենց ձևավորած նախադեպային իրավունքում արտահայտել են, ի թիվս այլնի, հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

- անձին կալանքի տակ վերցնելը հեռակա կարգով, երբ նա թաքնվում է արդարադատությունից, հատկապես երբ նրա նկատմամբ հայտարարված է միջազգային հետախուզում, չի հակասում Կոնվենցիայի դրույթներին¹,

- Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետի վերաբերյալ չափանիշները կիրառելի են նաև այն դեպքում, երբ քրեական հանցանք կատարելու մեջ կասկածվող և քննությունից ենթադրաբար թաքնվող անձն արգելանքի է վերցվում կալանավորելու մասին որոշման հիման վրա, որը դատարանը կայացրել է նրա բացակայությամբ: Դատարանի կողմից արդարադատությունից թաքնվող անձին հեռակա կարգով (in absentia) կալանավորելու հնարավորությունը, ըստ էության (per se), չի հակասում Կոնվենցիայի դրույթներին, եթե վերջինս հայտնաբերվելու դեպքում անհապաղ տարվում է դատավորի մոտ, ինչպես որ պահանջում է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետը, ինչից որևէ հնարավոր բացառություն նախատեսված չէ²,

- նկատի ունենալով, որ հետախուզման մեջ գտնվող անձը փաստացիորեն ազատությունից զրկված չէ՝ նրա բացակայության պայմաններում կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ միջնորդության քննարկման ժամանակ այդ անձը չի օգտվում համապատասխան երաշխիքներից, այդ թվում՝ դատարանում լսվելու իրավունքից: Ուստի նման իրավիճակում մեղադրյալի բացակայությամբ նրա նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին որոշման կայացումը չի կարող հանգեցնել Սահմանադրությամբ և Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների խախտման³,

- ներպետական օրենսդրության մակարդակում ազատության իրավունքի ապահովման անհրաժեշտ երաշխիք պետք է լինի հետախուզման մեջ գտնվող անձին հայտնաբերելուց հետո արդեն նրա ներկայությամբ նրա նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցի հարցի կրկնակի քննարկումը⁴,

- հետախուզվող մեղադրյալի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու հնարավորություն նախատեսող իրավակարգավորումն ինքնին վիճահարույց չէ, եթե անձին հայտնաբերելու դեպքում ապահովվում է վերջինիս դատարանի առջև կանգնելու և լսվելու իրավունքը, ինչպես որ երաշխավորված է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ կետով⁵:

¹ Տե՛ս *Գարաբանն ընդդեմ Ռուսաստանի* գործով Եվրոպական դատարանի՝ 2007 թվականի հունիսի 7-ի վճիռը, կետ 101:

² Տե՛ս *Վախիտովը և մյուսներն ընդդեմ Ռուսաստանի* գործով Եվրոպական դատարանի՝ 2017 թվականի հունվարի 31-ի վճիռը, կետեր 50-51:

³ Տե՛ս Սահմանադրական դատարանի՝ 2009 թվականի սեպտեմբերի 12-ի թիվ ՍԴՈ-827 որոշման 7-րդ կետը:

⁴ Տե՛ս *Տիգրան Վահրադյանի* վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի՝ 2008 թվականի դեկտեմբերի 26-ի թիվ Լ՛Դ/0197/06/08 գործով որոշման 33-րդ կետը:

⁵ Տե՛ս *Ներսես Շահինյանի* վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի՝ 2018 թվականի դեկտեմբերի 24-ի թիվ ԵԴ/0120/06/18 գործով որոշման 15.1.-րդ կետը:

Այսպիսով, գործող իրավակարգավորումներից, այնպես էլ ձևավորված նախադեպային իրավունքից անմիջականորեն բխում է, որ մեղադրյալի բացակայությամբ նրա նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելը ինքնին խնդրահարույց չէ, եթե վերջինիս հայտնաբերելուց հետո ապահովվում են նրա՝ դատարանի առջև կանգնելու և լավելու հիմնարար իրավունքները⁶:

Թեև հիշյալ հանգամանքին, այնուամենայնիվ, դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ տվյալ պարագայում գործնականում առաջանում են հիմնահարցեր կալանավորման նպատակների (հիմքերի) գնահատման տեսանկյունից:

Վերոգրյալի համատեքստում վերլուծության ենթարկելով կալանավորման նպատակները (հիմքերը)՝ նախևառաջ հարկ ենք համարում նշել, որ առանց մեղադրյալի մասնակցության (մասնավորապես այն դեպքում, երբ առկա տվյալների համաձայն՝ մեղադրյալը գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից դուրս)՝ վերջինի նկատմամբ խափանման միջոց կալանքի կիրառման հարցը քննարկելիս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված կալանավորման նպատակների (հիմքերի) գնահատման նկատմամբ, մեր համոզմամբ, չի կարող ցուցաբերվել նույնական մոտեցում, ինչ մեղադրյալի մասնակցությամբ խափանման միջոցի կիրառման հարցը լուծելիս⁷:

Այսպես, Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից դուրս գտնվող մեղադրյալի դեպքում կալանավորման նպատակներից (հիմքերից)՝ փախուստի կանխման հավանականությունը, մեր դիտարկմամբ, ենթակա է գնահատման այն համատեքստում, թե արդյոք վարույթի նյութերից հնարավոր է ողջամիտ ենթադրություն անել առ այն, որ մեղադրյալը մինչ Հայաստանի Հանրապետության տարածքը լքելը տեղեկացված է եղել (կամ պետք է տեղեկացված լիներ) սկսված (առանձին դեպքերում՝ սկսվելիք, օրինակ՝ երբ անձը ենթադրյալ հանցանքը կատարելուց անմիջապես հետո լքում է ՀՀ սահմանները՝ գիտակցելով, որ իր վերաբերյալ սկսվելու են քրեադատավարական գործընթացներ) դատավարական գործընթացների մասին: Կալանավորման սույն նպատակի գնահատման նկատմամբ որոշակիորեն նվազ այսպիսի շեմը պայմանավորում ենք ոչ միայն օրենսդրական այն երաշխիքով, որ մեղադրյալի բացակայությամբ կայացված կալանավորման որոշման պարագայում կալանավորման հարցն արդեն նրա մասնակցությամբ պետք է վերստին քննարկվի և լուծվի, այլև ՀՀ վավերացրած միջազգային փաստաթղթերից և միջազգային իրավա-

⁶ Այդպիսի մոտեցում ձևավորվել է նաև գիտական շրջանակներում. տե՛ս, օրինակ, **Цоколова О. И.** Теория и практика задержания, ареста и содержания под стражей в уголовном процессе: диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, М., 2007, էջ 337-342:

⁷ Տե՛ս, օրինակ, **Павлов А.В.** Задержание обвиняемого, находящегося в розыске (теоретический и прикладной аспекты), монография, Юрлитинформ, М., 2015:

կան գործընթացներից բխող այն հանգամանքով, որ անձի նկատմամբ միջազգային հետախուզում հնարավոր է հայտարարել, ըստ էության, այն դեպքերում, երբ առկա է կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին որոշում: Այլ կերպ՝ սույն մոտեցումը բխում է Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած ինչպես «Քաղաքացիական, ընտանեկան և քրեական գործերով իրավական օգնության և իրավական հարաբերությունների մասին» 1993 թվականի Մինսկի և 2002 թվականի Քիշնևի կոնվենցիաների⁸, այնպես էլ «Հանձնման մասին» եվրոպական կոնվենցիայի⁹ պահանջներից¹⁰: Ավելին, հարկ է նկատել, որ հիշյալ հարցի կապակցությամբ Սահմանադրական դատարանը դեռևս 2009 թվականի որոշման շրջանակներում փաստել է հետևյալը. «*Հաշվի առնելով, որ ձերբակալումը հարկադրանքի կարճաժամկետ միջոց է, իսկ հանձնման գործընթացը պահանջում է շատ ավելի երկար ժամանակ, հանձնման ենթակա անձին ավելի երկար ժամկետով անազատության մեջ պահելու օրինական հիմք, հետևաբար, հետախուզվող անձի հանձնումը Հայաստանի Հանրապետությանը հնարավոր է դառնում միայն տվյալ անձի վերաբերյալ կալանքի որոշման առկայության դեպքում: Բացի դրանից, 1977 թ. Ստոկհոլմում կայացած Բնտերպոլի 46-րդ Գլխավոր ասամբլեայի նստաշրջանում ընդունված թիվ 15 որոշման, 2008 թ. Սանկտ Պետերբուրգում կայացած 77-րդ նստաշրջանում ընդունված թիվ AG-2008-RAP-06 որոշման և այս կազմակերպության կողմից ընդունված մի շարք այլ ակտերի համաձայն Բնտերպոլի խորհրդակներով հետախուզվող անձանց նկատմամբ միջազգային հետախուզում հնարավոր չէ հայտարարել՝ առանց հետախուզվողի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընդունելու մասին որոշման առկայության»¹¹:*

Այսպիսով, ելնելով հիշյալ հանգամանքներից՝ կարծում ենք, որ համապատասխան դեպքերում կալանավորման խնդրո առարկա նպատակի գնահատումը պետք է իրականացվի որոշակիորեն նվազ շեմով:

Ինչ վերաբերում է քրեական վարույթին խոչընդոտելու կամ հանցանք կատարելը կանխելու հավանականության գնահատմանը, ապա այդ դեպքերում, մեր դիտարկմամբ, արդեն իսկ գործում է տրամագծորեն հակառակ մոտեցումը: Մասնավորապես, կարծում ենք՝ ՀՀ սահմաններից դուրս գտնվող մեղադրյալի դեպքում կալանավորման այդ նպատակների (հիմքերի) առկայությանը կամ բացակայությանը գնահատական տալը որոշակիորեն առարկայագուրկ

⁸ Այդ առումով մանրամասն տե՛ս Մինսկի և Քիշնևի կոնվենցիաների՝ համապատասխանաբար 58-62 և 67-70-րդ հոդվածները:

⁹ Մանրամասն տե՛ս Կոնվենցիայի 12-րդ, 14-րդ և 18-րդ հոդվածները:

¹⁰ Այդ առումով տե՛ս նաև Ս. Մարաբյան, Հետախուզման մեջ գտնվող մեղադրյալին ձերբակալելը որպես հեռակա (մեղադրյալի բացակայությամբ) կալանավորման այլընտրանք ՀՀ քրեական դատավարությունում, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Իրավագիտություն», Եր., 2019, № 1 (28), էջ 59-72: Տե՛ս նաև Ներսես Շահինյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի՝ 2018 թվականի դեկտեմբերի 24-ի թիվ ԵՂ/0120/06/18 գործով որոշման 16.3.-րդ կետը:

¹¹ Սահմանադրական դատարանի՝ 2009 թվականի սեպտեմբերի 12-ի թիվ ՍԴՈ-827 որոշումը:

է դառնում, քանի որ եթե մեղադրյալը ֆիզիկապես չի գտնվում վարույթն իրականացնող մարմնի հասանելիության տակ, ապա այդ նպատակներով (հիմքերով) անձին հեռակա կալանավորելը առնվազն չի կարող տվյալ վարույթով դրա զսպման, չեզոքացման արդյունավետ գործիք դառնալ, այլ կերպ՝ նշյալ պայմաններում կալանավորման այդ նպատակները, ըստ էության, չեն կարող համարժեք գնահատման ենթարկվել:

Այսպիսով, կարծում ենք, որ ՀՀ սահմաններից դուրս գտնվող մեղադրյալի դեպքում կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու հարցը լուծելիս առաջնահերթ անհրաժեշտ է պարզել և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով նախատեսված կալանավորման նպատակի համատեքստում գնահատական տալ նրան, թե արդյոք վարույթի նյութերից հնարավոր է ողջամիտ ենթադրություն անել առ այն, որ մեղադրյալը մինչ Հայաստանի Հանրապետության տարածքը լքելը տեղեկացված է եղել (կամ պետք է տեղեկացված լիներ) սկսված (առանձին դեպքերում՝ սկսվելիք) դատավարական գործընթացների մասին: Բացասական պատասխանի դեպքում միջնորդությունն ինքնին ենթակա է մերժման, իսկ դրական պատասխանի պարագայում քրեական վարույթին խոչընդոտելու կամ հանցանք կատարելը կանխելու հավանականության առկայությունը կամ բացակայությունն արդեն իսկ ենթակա է գնահատման մեղադրյալի մասնակցությամբ կալանքի հարցի՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված կարգով վերստին քննարկման ժամանակ:

АРМЕН ОГАНЕСЯН – Отдельные вопросы для оценки целей (оснований) содержания под стражу обвиняемого, находящегося за границами Республики Армения. – В данной статье автор рассмотрел вопросы оценки целей (оснований) содержания под стражей обвиняемого за пределами Республики Армения. Основываясь также на изучении международных документов, автор пришел к выводу, что при обсуждении вопроса о содержании под стражей в качестве меры пресечения обвиняемого за пределами Республики Армения нельзя применять аналогичный подход к оценке целей (оснований) содержания под стражей в качестве меры пресечения, как и в случае с участием обвиняемого. В этом контексте автор представил свои замечания относительно оценки целей (оснований) содержания под стражей в данном случае. В частности, автор отметил, что в случае обвиняемого, находящегося за пределами Республики Армения, при решении вопроса о применении содержания под стражей в качестве меры пресечения, необходимо предварительно выяснить и в контексте цели меры пресечения, предусмотренной пунктом 1 части 2 статьи 116 Уголовно-процессуального кодекса Республики Армения, оценить можно ли из материалов уголовного производства сделать обоснованное предположение, что обвиняемый до выезда с территории Республики Армения был проинформирован (или должен был быть проинформирован) о начавшемся (в ряде случаев начинающихся) процедурных процессов: в случае отрицательного ответа, по мнению автора, отклонению подлежит само ходатайство, а в случае положительного ответа - наличие или отсутствие возможности воспрепятствования производству или предотвращению совершения преступления, по мнению автора, подлежит оценке с участием обвиняемого при повторном рассмотрении вопроса о применении содержания под стражей в порядке, предусмотренном частью I ст. 290 УПК РА.

Ключевые слова: обвиняемый, цель содержания под стражей, заочное содержание под стражей, предотвращение побега, воспрепятствование уголовному производству, предотвращение совершения преступления, мера пресечения

ARMEN HOVHANNISYAN – *Separate Basic Questions for Assessing the Purposes (Grounds) of Detention of an Accused Located Outside the Borders of the Republic of Armenia.* – In this article, the author examined the issues of assessing the purposes (grounds) of the detention of the accused outside the Republic of Armenia. Based also on the study of international documents, the author came to the conclusion that when discussing the issue of detention as a preventive measure of the accused outside the Republic of Armenia, a similar approach cannot be applied to assessing the purposes (grounds) of detention as in the case with the participation of the accused. In this context, the author presented his observations regarding the assessment of the purposes (grounds) of detention in this case. In particular, the author noted that in the case of the accused who is outside the borders of the Republic of Armenia, when solving the issue of applying detention as a preventive measure, it is necessary to first find out and in the context of the purpose of the detention provided for in Article 116, Part 2, Clause 1 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia, evaluate whether it is possible to make a reasonable assumption from the proceedings materials that the accused before leaving the territory of the Republic of Armenia was informed (or should have been informed) about the started (in some cases, to be started) legal proceedings: in the case of a negative answer, in the author's opinion, the petition itself is subject to rejection, and in the case of a positive answer, the presence or absence of an opportunity to obstruct the proceedings or prevent the commission of a crime, in the author's opinion, is subject to assessment with the participation of the accused when reconsidering the issue of applying detention as a preventive measure in the manner provided for in Part I of Art. 290 of the RA Code of Criminal Procedure.

Key words: *accused, detention, detention in absentia, preventing escape, obstructing criminal proceedings, preventing the commission of a crime, preventive measure*